

Automatická indexace

Základní metody a postupy

27. 4. 2012

PŘEDMĚT: ORGANIZACE ZNALOSTÍ

PŘEDNÁŠEJÍCÍ: Josef Schwarz

AI - kontexty

- zpracování přirozeného jazyka
 - strojové zpracování textu
- AI a vyhledávání informací
- automatická klasifikace, shlukování (klastrování), abstrahování, automatická tvorba řízeného slovníku

AI - vstup

- dostupnost plného textu, popř. abstraktu
- automatická/intelektuální indexace
 - AI-výhody: odstranění subjektivity
 - AI-výhody: velký objem dokumentů
 - AI-nevýhody: stroj nerozumí textu
 - ✦ Morfologie, syntaxe
 - ✦ Sémantika
 - Intratextová (Slova/výrazy, věty, odstavce, text)
 - Intertextová (různé texty)
 - Extratextová (realita)

AI - vstup (pokr.)

- AI-problémy:
 - ✦ Pojmy nejsou vyjádřeny explicitně
 - ✦ Nepřímé odkazy na jiné části textu nebo texty
 - ✦ Text obsahuje nevýznamová slova
 - ✦ Jazykové problémy: synonymie, homonymie
 - ✦ Význam slov se mění v čase nebo mezi jednotlivými dokumenty
 - ✦ Různé tvary slov (míra závisí na jazyce)

AI – vstup (pokr.)

- typy automatické indexace

- ✦ extrakce (extraction indexing) – slovní indexace (**SI**)

- klíčová slova z textu:

- lexikální analýza (identifikace slov a sousloví)
 - odstranění nevýznamových slov
 - lematizace
 - (vážení)
 - (komparace s řízeným slovníkem)

- ✦ přiřazování (assignment indexing) – pojmová indexace (**PI**)

- práce s plným textem

- pokročilé statistické a matematickolingvistické metody (pravděpodobnostní modely)
 - řízený slovník – simulace intelektuálního procesu

SI – lexikální analýza

- Číslice
 - Odborné texty („§ 12“), odborné termíny („MARC21“)
- Určení hranice slova
 - Mezera
 - Tečka (zkratky), spojovník (*knihovnicko-informační systém*)
 - Další interpunkční znaménka
- Velká/malá písmena

SI – lexikální analýza (pokr.)

- Sousloví
 - Sémanticky nosnější než jednotlivá slova
 - Dvě základní metody
 - ✦ Statistická identifikace sousloví
 - ✦ Syntaktická identifikace sousloví
 - Normalizace sousloví
 - ✦ Slovník
 - ✦ Vypuštění pomocných slovních druhů a zanedbání pořadí složek
 - ✦ Syntaktická analýza s použitím kmene (kořene)

SI – nevýznamová slova

- **Odstranění nevýznamových slov**
 - 20-30 % běžného textu
 - Spojky, předložky a další pomocné složky
 - ✦ Sousloví s předložkovou vazbou (*knihovny pro nevidomé*)
 - Slova bez rozlišovací funkce
- **Řešení**
 1. Negativní slovník (slovník nevýznamových slov, slovník stop-slov, stop-slovník)
 2. Odstranění lexikální analýzou a vážením

SI – nevýznamová slova (pokr.)

- **Tvorba stop-slovníku**
 - Druhy slov (spojky, předložky, částice apod.)
 - Podle frekvence slova v textu
 - Krátká slova
 - ✦ Anti-negativní slovník

SI – lemmatizace

- Metody
 - Algoritmické (gramatická pravidla)
 - ✦ Generování afixů
 - Slovníkově orientované
 - ✦ Slovník kmenů nebo kořenů a dalších morfologických informací
 - ✦ **Slovník afixů (sufixů a prefixů)**
 - Statistické
 - ✦ *Letter successor variety stemmer* (varieta po sobě následujících písmen)
 - Nové dokumenty v db
 - Nerozliší inflexní a derivační afixy
- Program: lemmatizátor (*stemmer*)

SI – lemmatizace (pokr.)

- **Příklady převodů slovních druhů**
 - Mužský životný/ženský tvar substantiva (*autor, autorka*), přivlastňovací přídavné jméno (*autorčin, autorův*) → mužský tvar subst., 1. pád, singulár (*autor*)
 - Adj.: stupňované tvary (*nejkonkrétnější*), odvozená substantiva s konc. –ost (*konkrétnost*), negace (*nekonkrétní*), příslovce (*konkrétně*) → zákl. tvar. adj. (*konkrétní*)
 - Slovesa: časování, příč. č. a trp., slovesné jméno podstatné, opakované sloveso → infinitiv (*dělat*)

SI – lemmatizace (pokr.)

- Lemmatizace se provádí:
 - Při indexaci
 - ✦ Malý index
 - ✦ Nutnost ručních zásahů
 - Při zpracování dotazu
 - ✦ inverzní lemmatizace (derivace)
 - ✦ Zvýšení relevance

SI - vážení

- Různá důležitost slov pro obsah dok.
- Selektivní síla indexačního termínu (výrazu)
- Kritéria vážení:
 - Výraz (slovní druh)
 - Text (délka, počet různých termínů)
 - Vztah výrazu a textu
 - ✦ Frekvence výrazu v textu
 - ✦ Umístění výrazu ve specifické části textu (název, abstrakt, první a poslední pasáže apod.) – zohlednění koeficientem při vážení
 - Vztah termínu a celé db
 - ✦ Frekvence výrazu v db
 - [Vybrané váhové funkce](#)

PI - vstup

- Simulace intelektuálního procesu
- Základ:
 - Výsledky SI
 - Plný text
- Předpoklad:
 - Strukturovaný řízený slovník
 - ✦ Tezarus, sémantická síť, znalostní báze

PI - postup

- **Postup PI:**
 - Identifikace výrazu
 - Srovnání výrazu s relevantními profily pojmů z řízeného slovníku
 - Určení indexačních termínů
- **Problémy:**
 - Shoda dokument/ŘS nemusí být určující pro obsah
 - Netriviální vyjádření pojmu v textu
 - Implicitní reprezentace pojmu v textu

AI - hodnocení

- praktické aspekty
 - ✦ plné texty
 - ✦ vyšší účinnost ve srovnání s intelektuální indexací
 - ✦ vyšší náklady – vyšší kvalita
 - ✦ oborový IS
- systémy
 - ✦ univerzální systém neexistuje
 - ✦ funkční systémy
 - specifická oblast
 - často pracují pouze s abstrakty
 - kombinace automatické a intelektuální indexace

AI - příklady

- příklady systémů
 - ✦ ČR: (MOZAIKA), (SEMAN), KPS PČR (Parlamentní knihovna), LEGSYS
 - ✦ [NASA MAI Tool](#) ([text1](#), [text2](#))

Literatura

- Schwarz, Josef. *Současný stav a trendy automatické indexace dokumentů*. Praha, 2002-2003. Dostupné na:
<<http://full.nkp.cz/nkdb/docs/studie/MAlobsah.html>>.
Zde i další literatura.